

הדלקת נר שבת השמלי ('לינר') לפני הנהתו במקומו¹

הקדמה

בעקבות מצוקתם של רבים המתארחים בבתי מלון בשבתות ואינם מורשים להדליק נרות שבת בחדר האוכל או בחדר, יוצר במכון צומת 'פמוט חשמלי' (הקרוי 'לינר'), הכולל שתי נורות ליבון, אשר דינן כאש, ולפיכך ניתן לצאת בהן ידי חובת 'נר שבת' גם למחמירים הדורשים נרות של אש. הדלקת ה'לינר' נעשית באמצעות הכנסת הסוללה לפתח ייעודי הממוקם בתחתית בסיס הפמוט.² לכן הדלקת הנר צריכה תמיד להיעשות כשה'לינר' בידו של המדליק, ורק אחר כך אפשר להניחו במקומו. העירו לנו שלא טוב שבנינו אותו בצורה כזו, כי אין להדליק את הנר כשעודו בידו, ולכן נכון היה לבנות את ה'לינר' עם מפסק בצידו, כך שאפשר יהיה להדליק אותו כשהוא מונח במקומו הראוי. במאמר זה נדון בשאלה אם אכן צורת ההדלקה של ה'לינר' בעייתית מבחינת ההלכה. ראשית אציין לדברי ה'משנה ברורה'³ שפסק שבשעת הצורך מותר להדליק נר שבת במקום אחד ולהעבירו למקום אחר, בתנאי שגם המקום הראשון בר חיוב (מקום שמשתמשים בו). אך כאן הדיון נסוב סביב שאלה אחרת, שהרי הוא נמצא במקום החייב בהדלקה, ובו גם ידלק הנר בשבת, והשאלה היא אם אפשר שברגע ההדלקה הנר ימצא בידו של המדליק במקום להיות מונח על שולחן וכדומה.

א. השוואה למדליק נר הנוכה בעודו בידו

אחד המקורות בדברי הראשונים לאסור הדלקת נר שבת כשהנר בידו הוא 'הלכות ומנהגי מהר"ש מנוישטט' (מכונה גם 'דרשות מהר"ש', סי' שסט):
מה"ר שלום מיחה לנשים שבביתו, שלא להדליק נרות של שבת ושל יום טוב בידם ולברך עליהם, ואחרי כן להניחם. ואמר לי שהכי איתא בתוספתא בשבת, שאין להדליק ולברך בנרות של שבת ושל יום טוב בעוד בידם, כי הרואה אומר לצורכו הוא מדליק ולא לשבת וי"ט, ולהכי צריך להניחם תחילה, מידי דהוה אנר חנוכה דהתם צריך להניחם תחילה, שלא יאמר הרואה לצורך הדליק.

1. תודותיי לרב הגאון יהושע מגנס ולרב בועז אופן על הייעוץ ועל הוספת דברים חשובים במאמר.
2. הערת עורך: י"פ. על הדלקת נר שבת חשמלי (לינר), ראה מאמר של הרב ישראל רוזן ז"ל ולהבהחל"ח הרב ליאור לביא, אמונת עתיך 108 (תשע"ה), עמ' 86-92; תחומין לה, עמ' 25-35.
3. משנ"ב, סי' רסג ס"ק מח.

מה שהביא בשם התוספתא לא מצוי בתוספתא שבידינו,⁴ וכן הסברה שהוא כותב לא מובנת כל כך. החשש שיאמרו 'לצורכו הוא מדליק' מקורו בדיני נר חנוכה, שאין להדליקו בידו, שמה יאמרו שמדליקו בשביל לקחתו בידו וללכת איתו לצורך עצמו, ולא לשם פרסום נס חנוכה. אבל נר שבת, שכל ייעודו הוא לצורכו, כדי שיהיה לו אור בביתו ובפרט במקום שאוכל,⁵ מה אכפנו לנו אם יאמרו 'לצורכו הוא מדליק'?

אפשר לבאר שכוונתו היא שאם מחזיק את הנר בידו, נראה הדבר שרוצה לטלטלו משם ולהוציאו אל מחוץ לביתו, למקום שאינו בר חיוב בהדלקת נר שבת, ונמצא שבעת ההדלקה כוונתו הייתה שלא לקיים את המצווה כראוי. אך פירוש זה עדיין אינו מספיק, כי אפשר שדווקא בנר חנוכה, שנעשה לשם פרסומי ניסא, חשוב מאוד מה הרואה אומר, שהרי ראיית הנר היא חלק מהותי מהמצווה (ולכן תיקנו ברכה גם על ראיית נר חנוכה, למי שאינו יכול להדליק בעצמו), ולכן אם בשעת ההדלקה לא ברור שהנר הוא לשם מצווה, ההדלקה פסולה, וממילא גם אם יניח אחר כך את הנר אין יוצא ידי חובה, כי ההדלקה הייתה בצורה פסולה. אבל נר שבת - מצוותו בעבור בני הבית, והמטרה היא שהם ישתמשו לאורו, ואם כן מדוע לחשוש לדעתו של רואה זר?

מקור נוסף לאסור הדלקת נר שבת בעודו ביד המדליק הוא ב'אגודה' (שבת פ"ב ס' לו):
הדלקה במקומה בעיניו, לכן אין להדליק נר חנוכה ונר שבת ונר יום טוב ולהשימם במקומות אחרי הדלקה, אך תחילה ישימם במקומם ואחר כך ידליקם.

על פי הקשר הדברים, נראה שדברי ה'אגודה' נובעים מהסוגיה במסכת שבת לגבי נר חנוכה, כי גם ההלכות שמופיעות ב'אגודה' לפני הלכה זו ואחריה נובעות מהסוגיות הסמוכות לסוגיה זו. ה'אגודה' לא ביאר מה הטעם שאותה ההלכה שנוהגת בנר חנוכה נוהגת גם בנר שבת ויום טוב. אפשר שכוונת ה'אגודה' היא רק לומר שאין להדליק במקום שאינו בר חיוב ולהניח במקום חיוב, אך מפשט לשונו נראה שאוסר גם כאשר ההדלקה נעשית בחדר ראוי אך הנר נמצא בידו של המדליק. גם במרדכי⁶ כתב לעניין נר שבת ש'הדלקה במקומה בעיניו'. בספר 'בגדי ישע' על המרדכי הנ"ל⁷ הציע מקור מהגמרא כדי להשוות בין נר חנוכה לנר שבת לעניין 'הדלקה במקומה', ונרחיב מעט את דבריו. במסקנת דיון הגמרא (שבת כג ע"א) אם 'הנחה עושה מצווה' או 'הדלקה עושה מצווה' נאמר:

4. וראה בהלכות ומנהגי מהר"ש של מכון ירושלים מה שהביא בהערה, ולמסקנה נשאר בצ"ע.
5. הגמרא במסכת שבת כה ע"ב אומרת: 'נר בשבת חובה', וביאר שם רש"י שהטעם הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום אור. בהמשך העמוד דורשת הגמרא את פסוק הגלות והחורבן - 'ותזנח משלום נפשי', כמתאונן על כך שפסקה מעם ישראל הדלקת נר שבת, וביאר שם רש"י שזו שבת נקרא 'שלום', משום שבלי אור אין שלום, כי נתקל בחפצים או נופל (ואז אין 'שלום' כי בא למריבה, או שאין 'שלום' במשמעות של רוגע ומנוחה). על פי דברי התוספות, שבת שם ד"ה הדלקת, נראה לבאר ששני הפירושים שהובאו ברש"י הם סיבות לשני דברים: **עצם הדלקת הנר** בבית מחויבת כדי שיהיה בבית שלום, והסיבה להדליק דווקא **במקום** הסעודה היא כי צריך סעודה במקום אור.
6. מרדכי, שבת ס' רעג.
7. בגדי ישע למרדכי שם, אות י.

ועוד, מדקא מברכינן אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה שמע מינה: הדלקה עושה מצוה, שמע מינה.

הגמרא מוכיחה מנוסח הברכה 'להדליק נר של חנוכה' שההלכה היא שהדלקה עושה מצווה, ואם כן גם על הדלקת נר שבת שנוסח ברכתה הוא 'להדליק נר של שבת'⁸ - צריכים לחול לכאורה כל כללי 'הדלקה עושה מצווה'! אך יש מקום לדחות ראיה זו, כי אפשר שדווקא בנר חנוכה, שיש לו מקום מוגדר בהלכה (על פתח ביתו, מעל עשרה טפחים, מתחת לעשרים אמה וכו'), והנחת הנר במקומו הנכון היא תנאי הכרחי לקיום המצווה, היה מקום לגמרא להתלבט אם 'הדלקה עושה מצווה' או 'הנחה עושה מצווה'. זאת כיוון שלא ברור מה המעשה הגומר את המצווה, האם ההדלקה או ההנחה, ובאותו רגע צריך שכל התנאים האחרים יתקיימו. כלומר: אם ההדלקה היא השלב הגומר את מעשה המצווה - אז היא צריכה להיעשות כשהנר כבר במקומו, ואם ההנחה היא השלב הגומר את מעשה המצווה - אז הנר צריך להיות דולק לפני ההנחה. אבל בנר שבת, שאין לו מקום מוגדר, והעיקר הוא שיהיה אור בביתו (ובפרט בשולחן), ההנחה אינה גורם מעכב שצריך להיעשות דווקא בהתחלה או דווקא בסוף, וממילא אין ללמוד מנר שבת לנר חנוכה ש'הדלקה עושה מצווה', ושעליה להיעשות דווקא אחר הנחת הנר.

ב. השוואה להדלקת מנורת המקדש בטרם הנהתה

יש להביא ראיה לכך שבשאר המצוות שחיובן הוא בהדלקה, מלבד נר חנוכה, אין חובה להדליק במקום ההנחה, מדברי הרמב"ם (הל' תמידין פ"ג הי"ד):⁹

וכיצד מדליקו, מושך הפתילה עד שמדליקה ומחזירה, לפי שהנרות קבועים במנורה, ואינו יכול להדליק בנר אחר משום בזיון.

כלומר את נרות המנורה היו מדליקים נר מנר בצורה כזו: הכהן היה מושך את הפתילה לאורכה עד שמקרבה לנר שכבר דולק, ואחר כך מחזיר את כל אורך הפתילה לתוך הנר. יוצא שההדלקה נעשית כשהפתילה ביד הכהן במרחק מהנר שאליו היא שייכת, ורק אחרי ההדלקה מחזיר הכהן את הפתילה למקומה. יתירה מזאת כתב הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש (פ"ט ה"ז):

וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן.

כאן מדובר על כך שההדלקה רחוקה מאוד ממקום ההנחה. גם הראב"ד, שחולק על כך, מכשיר בדיעבד, ונראה שהוא חולק רק מטעם שהזר מדליק ולא מטעם הדלקה שלא במקומה, וכך כתב: 'א"א הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן, אלא שאם הדליקן כשירות'. אחר כך ראיתי שכבר כיוונתי בדבריי לדברי 'המעשה רוקח' על הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד ה"ט):

8. בין השאר על פי הירושלמי, ברכות, פרק הרואה, שהובא במרדכי בסוגייתנו, וכן בראב"ה, ס' קצט, אך לא נמצא לפנינו.
9. ומקורו בגמרא שבת כב ע"ב.

הדליקו מבפנים וכו'. הקשה הרב חיים אבואלעפיא נר"ו דבפ"ט דביאת מקדש כתב רבינו הטיבה הכהן בפנים והוציאה בחוץ והדליק הזר כשר והשיגו הר"א ונתן טעם מרן דהוי דמי לשחיטה דכשר לכתחילה. ומאי שנא מנר חנוכה דבעינן הדלקה במקומה בפ' במה מדליקין מדמינן נר חנוכה למנורה אי מדליקים מנר לנר משום ביזוי או משום אכחושי¹⁰ עכ"ד. ומאי דנראה לענ"ד דהתם הוא מוכרח דכיון דכשירה בזר לא משכחת לה אלא בהוציאה לחוץ ונר חנוכה שאני בזה דתליא בפירסומי ניסא וכל עוד שאינו מדליקה במקומו אין כאן פרסום נס משא"כ לענין ביזוי או אכחושי שייך זה¹¹ ודו"ק.

ה'מעשה רוקח' מבחין בין המנורה לנר חנוכה בכך שבמנורה אין ענין פרסומי ניסא, ולכן אין חשש בהדלקתה שלא במקומה, אולם הוא לא מבאר מדוע אין בעיה מצד 'הדלקה עושה מצווה'. אפשר לדחות ראייה זו מהדלקת המנורה, לפי מה שמופיע ב'אבן האזל' על הרמב"ם (הל' ביאת המקדש שם):

והנה המנ"ח הקשה על מה שכתב הרמב"ם דאם הוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן דהא איתא בת"כ בפ' אמור יערוך אהרן ובניו לפני ד' שלא יתקן בחוץ ויכניס בפנים. ונשאר בקושיא, ולפי"מ שבארתי אין קושיא כלל דאה"נ דסדור המנורה והטבתה צריכה שתהי' דוקא לפני ד' בהיכל ושלא יתקן בחוץ ויכניס בפנים, אבל ההדלקה אינה עיקר המצוה אלא תכלית המצוה ולכן כשרה בזר וכשרה נמי בחוץ אם הוציאה הכהן ערוכה ופשוט.

ומכל מקום כבר מצאתי מקור מכוון מדברי 'מעשה רוקח' לחילוק בין נר חנוכה לבין שאר מצוות שבהדלקה, לפחות מהבחינה של 'הרואה אומר'. מול טענה זו יש להביא את דברי הראב"ד בהלכות ברכות (פ"א הט"ו), המבאר מדוע ברכת הדלקת נר חנוכה היא 'להדליק נר' ולא 'על הדלקת נר':

...אי נמי מפני שזו הברכה הוקבעה **על הנרות שבמקדש** שהן של תורה לפיכך עשאוהו כשל תורה...

יש מקום להבין בדבריו שעל נרות המקדש היו מברכים 'להדליק נרות במנורה', ואם כן יש מקור לכך שגם מצוות הדלקה, חוץ מנר חנוכה, שברכתן 'להדליק', לא חייבות להיעשות דווקא במקומן. אך בדברי הראב"ד הללו יש גרסה שונה, שהובאה ברמב"ם מהדורת פרנקל בשינויי הנוסחאות על הדף: '...מפני שזו הברכה הוקבעה **על נס הנרות שבמקדש**...'. גם באבודרהם¹² ציטט כך את הראב"ד. לפי גרסה זו אין הראב"ד מדבר כלל על ברכת הנרות במנורה, אלא רק אומר שמכיוון שנרות החנוכה הם זכר לנרות המקדש,

10. המעשה רוקח עצמו בהל' ביאת המקדש פ"ט ה"ז ביאר יותר את קושיית הר"ח אבולעפיא: 'ואין לדחות בה דכי בעי הדלקה עושה מצוה אנר חנוכה דוקא הוא דבעי שהרי רש"י ז"ל פירש שם כדאשכחן במנורה משמע דגם בזו שוה נ"ח למנורה'. וראה בסוף דבריו שציטטתי במאמר, ששם הוא מתרץ קושיה זו.

11. כלומר דווקא לענין אכחושי או ביזוי שייך לומר גם במנורה שצריך הדלקה במקומה, ודווקא לענין זה כתב רש"י שיש לדמות את נר חנוכה למנורה.

12. אבודרהם, בתחילתו, שער השלישי, ברכת המצוות.

ונרות המקדש הם דאורייתא, תיקנו את ברכות הדלקת נר חנוכה במטבע הברכה על מצוות דאורייתא. עוד אפשר לומר שגם במנורה צריך שההדלקה תיעשה דווקא כשהמנורה מונחת ברצפת העזרה ולא ביד המדליק,¹³ ואם כן אין הוכחה מהדלקת המנורה לנידוננו, אך הסברה שבנרות שאינם נר חנוכה אין חשש מה יגיד הרואה - עדיין שרירה וקיימת.

סוף דבר

פסק המהר"ש, שצוטט בתחילת המאמר, הובא ב'אליה רבה'¹⁴ וב'מלבושי יום טוב' על הלבוש¹⁵ וב'דרך החיים'¹⁶ ב'אשל אברהם' (בוטשאטש)¹⁷ הקשה על פסק זה, וכתב שיש הבדל בין שבת לחנוכה (וכמו שהובא לעיל), ומכל מקום לא מלאו ליבו לחלוק על פסק המהר"ש לעניין נר שבת אלא רק לעניין נר יו"ט. ב'שמירת שבת כהלכתה'¹⁸ פסק כדברי מהר"ש, אך הביא שיש חולקים על פסק זה. החולקים הם: 'מסגרת השולחן'¹⁹ ו'קצות השולחן'²⁰ בשם 'יש פוסקים'. עיינתי בדבריהם וראיתי שלא ביארו את טעמם, מדוע לא סברו כמהר"ש. לפי מה שהבאתי לעיל לדחות את טעמי פסק המהר"ש, אפשר להבין מדוע חלקו עליו. אוסיף שתי סברות, שיש בהן כדי לחזק את ההיתר להדליק את ה'לינר' ביד:

1. ב'לינר' אין חשש שהרואה יחשוב שנעשה כאן דבר שלא לצורך המצווה, כי זו הדרך הרגילה שמדליקים בה את ה'לינר'. דבר זה שונה מנר חנוכה שהדרך להדליקו כשהוא מונח במקומו, והאדם עושה שינוי מהדרך הרגילה כשמדליקו בעודו בידו.
 2. לפחות לנוהגים לברך אחרי הדלקת הנר, הברכה נעשית כאשר הנר כבר מונח במקומו.
- נמצאנו למדים שיש מקום גדול להתיר הדלקה כשהנר ביד המדליק, ובפרט שההתקן המדובר מיועד מראש למקרים שבהם אין אפשרות אחרת.

13. וכן מסתבר בהתחשב בכובד המנורה.
14. אליה רבה, סי' רסג ס"ק יד; שם, סי' תרעה ס"ק ד, ועיי"ש מה שביאר בדעת הט"ז, ונראה שהסברו מוכרח בט"ז, כי ודאי למסקנת הסוגיה שהדלקה עושה מצווה צריך להניח ורק אחר כך להדליק.
15. לבוש, סי' רסג ס"ק ב.
16. דרך החיים, הלכות הדלקת נרות סי' טז.
17. אשל אברהם, תנינא, סי' רסג סעי' י בד"ה במקום שמדליקין.
18. שש"כ, ח"ב עמ' נד (מהד' תשמ"ט); ועי' שם בהערה קצד.
19. מסגרת השולחן, לקצוש"ע סי' עה אות כה, על פי האחרונים בסי' תרעה.
20. קצות השולחן, סי' עד בבדי השולחן אות כא.